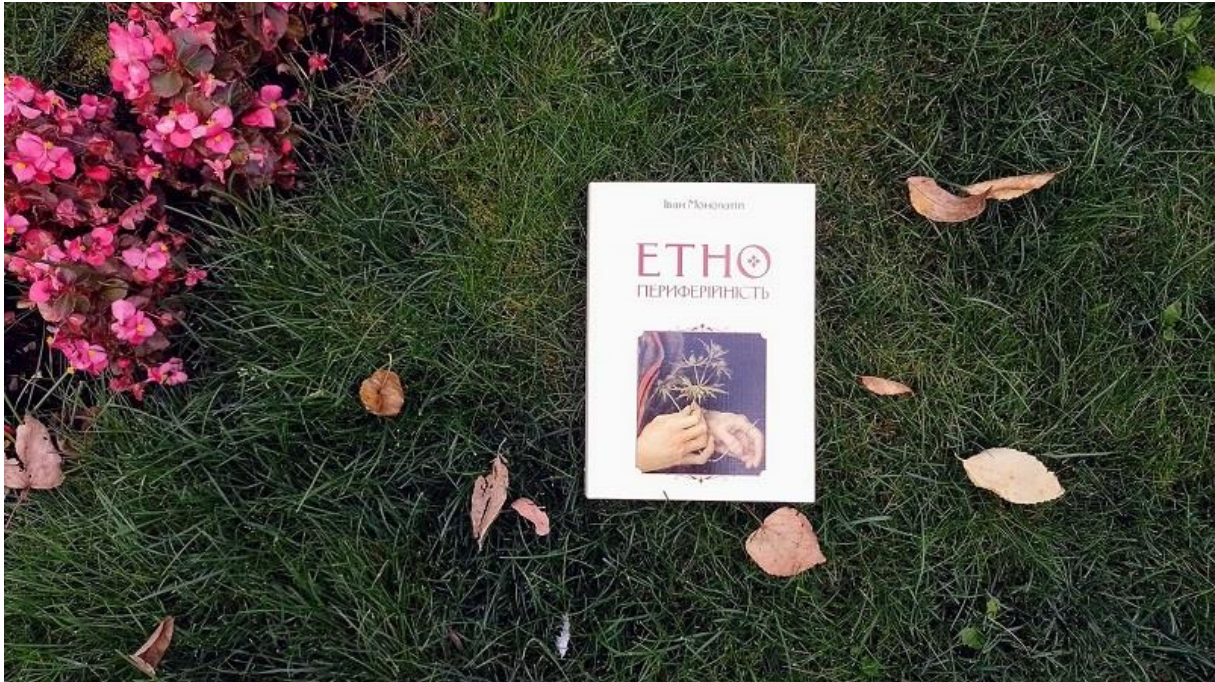

ІВАН МОНОЛАТІЙ. ЗАХІДНОУКРАЇНЬСЬКА ЕТНОПОЛІТИЧНА СФЕРА: ТЕМАТА ЕТ ПРОБЛЕМАТА

09 April 2023

*Ця п'єса почалася вже давно,
і лиш тепер збагнув я: то вистава,
де кожен, власну сутність загубивши,
і дивиться, і грає. Не живе.*

Василь Стус*

Західноукраїнська етнополітична сфера як особна наукова проблема досі залишалася здебільшого поза спектром уваги вчених, як українських, так і зарубіжних. Експлікація міжетнічних процесів у ній уособлює той об'єкт пізнання, що сприяє вивченню явища міжгрупового інтеракціонізму. Це, з одного боку, визначило необхідність дослідження обраної проблеми, з другого – її значущість.

Тим більше, що історіографія досліджуваного явища була і є очевидно лакуною в сучасних політологічних дослідженнях, зокрема історії української етнополітології та ретроспективної політології.

Підґрунтя досліджуваної етнополітичної сфери – в періоді анексії західноукраїнських земель до складу монархії Габсбургів, а відтак на постімперському просторі – в період становлення національних держав Центрально-Східної Європи, які позначені активною боротьбою окремих етнонацій аж до початку Другої світової війни.

Це пояснюється тим, що, по-перше, західноукраїнськими землями пролягла межа західної і східної цивілізацій, тут проліг рубікон між католицизмом та православ'ям. По-друге, досліджуваний хронотоп у модерному часі характеризується суттєвими інноваціями в різних сферах суспільного життя, зокрема поступове формування нового ідентиду – етнічного, який поволі виборював право на існування поруч із релігійним. Саме тому в кожній соціальній групі – не тільки державній, але також регіональній і локальній – відбувалася поляризація, концентрація і політична мобілізація згідно критеріїв «Свій – Чужий», зокрема активність політичних акторів на теренах Галичини, самоідентичність яких формувалася на засадах етнічних ресурсів.

Додаймо сюди й тріаду, сказати б, обставин іншого, ментального, характеру: по-перше, в ідеологічному сенсі західноукраїнська етнополітична сфера є такою собі антиколоніальною політичною спадщиною, яку, або всіляко поборювали, або, принаймні, замовчували політичні режими і репрезентовані ними політичні еліти; по-друге, інтеракції творилися спільнотами і групами, а зазвичай і одиницями, яких в нових геополітичних і суспільно-історичних умовах намагалися витіснити на марґінес повсякденного життя, передусім євреїв, а відтак німців та австрійців – які на постімперському просторі стали акторами другого плану; по-третє, майже усі творці міжетнічної взаємодії стали згодом політичними втікачами з Галичини у нові, часто не надто привітні національні держави Центрально-Східної Європи, які їх абсолютно не толерували як собі рівних, або майже рівних.

Відтак у першій частині монографії **«Ідентичності»** найважливішим стало дослідження політизації етнічних питань у Модерну добу, вбачаючи в ній чинник етнічної політизації регіональних спільнот, котрі сформулювали власні політичні суб'єкти з метою участі в політичній конкуренції задля здобуття тих засобів, які дозволили б реалізувати власне бачення соціального ладу на Галичині. Для цього були проаналізовані політичні реалії кінця XVIII – початку XX ст., а відтак й міжвоєнного періоду у регіональному ракурсі за допомогою таких конструкцій, як «Свій – Чужий», або союзник – ворог у публічному просторі. Разом з цим відправною точкою тут вочевидь був злам XIX – XX ст., коли народи Центральної і Східної Європи почали набувати ознак не лише етнічно-культурних спільнот, а й спільнот політичних.

Для цього держава, найперше Габсбурзька монархія, прямувала своєю діяльністю на поділ обмежених і цінних ресурсів згідно етнічного критерію задля того, щоб законсервувати чи запровадити нерівні шанси реалізації партикуляційних цілей тих політичних акторів досліджуваної етнополітичної сфери, що різнилися етнічними критеріями. Держава формалізувала політичну участь внаслідок конституційних реформ 60-х років XIX ст. У той час задля гарантування мінімальної участі різних етнічних груп і встановлення каталогу прав і свобод людини, що реалізовувались би незалежно від етнічної приналежності, визначено відповідні інституції, механізми й процедури. До слова, Габсбурзька монархія прийняла в той час модель етнонаціональної політики, яка сприяла гармонізації відносин між державою й етнічними спільнотами; гарантувала індивідуальні й колективні права мешканцям держави; окреслила вертикальні міжетнічні стосунки, які базувалися на привілеях обраних народів в окремих історичних регіонах (зокрема на Галичині).

Соціальна і культурна дистанція і конкуренція в різних сферах призвели до закріплення чітких кордонів між етнічними спільнотами. Вершиною цього процесу стала їхня політична інституціалізація у формі системи політичних організацій та практиці спільної політичної діяльності. При цьому політична інституціалізація відбувалася на принципах ізоляції та ігнорування інтересів «іншого», що мала довгострокові наслідки для досліджуваної етнополітичної сфери.

Внаслідок конструювання ідентичностей «іншими своїми», а також специфічної моделі своєї етнополітики на Галичині, тут габсбурзька держава прийняла вертикальну модель міжетнічних стосунків, що проявлялося в домінуючому захисті інтересів *поляків* коштом українців і євреїв. Цим держава педалювала активність тих політичних акторів, котрі діяли в Галичині, прагнучи нав'язати в суспільній практиці власні критерії диференціації мешканців на «Своїх» і «Чужих». Така політика не повинна була узгоджуватися з переконаннями окремих етнічних акторів, які інакше окреслювали «Своїх» і «Чужих». Для Габсбургів «Своїми» були ті мешканці, які сприймали державний устрій і модель багатокультурності, що була запроваджена в монархії.

А що йшлося про *євреїв*, то визначальною тут була специфічна етнополітична модель, яка передбачала гарантування рівності прав групи при одночасному невизнанні її соціокультурних особливостей. Саме таку позицію влада обстоювала в єврейському питанні: будучи рівноправними австрійськими громадянами, євреї були позбавлені прав національної спільноти». Ця диспозиція не тільки певною мірою коригує усталену оцінку етнополітики Габсбурзької монархії, але й розширює обрії тих етнонаціональних моделей, які втілювалися державою у межах західноукраїнської етнополітичної сфери. Сутність цієї моделі можна визначати такою, що пропонує громадянське рівноправ'я в обмін на етнічне самозречення. За такої моделі небажаному з точки зору центральної влади «чужому» пропонується той своєрідний варіант рівності,

який де-факто означає нерівність. Адже, враховуючи сучасні критерії в тлумаченні рівноправ'я, збереження самости громадянина, а отже – й групи, його слід трактувати невід'ємним, природним правом. Відтак ціна, яку мали сплачувати євреї не лише монархії, а й Галичини за рівність з іншими громадянами, – непропорційна, а застосована щодо них схема засвідчує застосування владою в сфері етнонаціональних відносин елементів селективності.

Важливим і складним, суспільно значимим процесом формування надетнічності стали *німці*, адже практично за всіх історичних епох німецька спільнота, незмінно залишаючись носієм власної, своєрідної етнічної самобутності, успішно з іншими етнічними групами, що проживали на західноукраїнських землях. Характерною була тенденція, згідно з якою на початках модерної колонізації Галичини надзвичайно важливою була етнічна самоідентифікація німецькомовних переселенців. Іншим потужним пластом, що зумовлював самоідентифікацію колоністів, була релігійна приналежність. І вже з часом у середовищі галицьких німців формувалася нова ідентичність, яка ґрунтувалася на спільному проживанні в межах однієї колонії або округу. Показовими були й різноманітні асиміляційні практики у середовищі «Своїх» і «Чужих», подвійні і потрійні самоідентифікації тощо.

Дія критерію «Свій – Чужий» призвела до реалізації етнічними політичними акторами, представлених у політичних партіях «своїх» етнонацій, альтернативного бачення соціального порядку. Зокрема йшлося про українсько-польські міжпартійні компроміси, українсько-польські виборчі і парламентські союзи, українсько-німецьку політичну і військову співпрацю. Відтак окреслення суспільних груп у категоріях «Свій – Чужий» дало поштовх до визначення потенційних ворогів на Галичині, добору союзників на окремих ділянках політичного суперництва, масштабу укладених компромісів між ними. У цих випадках акти угоди були наслідком дії різних чинників і зовнішніх сил і/або продуктом політичної волі, вільно репрезентованої етнічними групами. До того ж, етнополітичний конфлікт на Галичині, скоріш за все, був нормальним станом, натомість компроміс – винятком, у якому були зацікавлені і держава, і регіональні політичні актори, або ж лише виключно хтось один з цього тандему.

Поруч із груповим, важливим був й індивідуальний рівень міжетнічної взаємодії в західноукраїнській етнополітичній сфері. Такі моделі співіснування патріотів «своєї» землі і «самовигнанців» можна окреслити як еталони, що відображали варіативність дій окремих етнофорів у контексті формування/коригування міжетнічних взаємин. Ця ідея реалізована на прикладі трьох, сказати б, різнопорядкових персоналій, «глядачів» і/або безпосередніх учасників міжетнічної взаємодії на Галичині – Зоф'ї Марії Бессажанки, Якова Оренштайна і Ганса Коха. Відтак йшлося не лише про визначення місця вибраних мною етнофорів у поліконфесійному середовищі, а й представлення цих

репрезентантів своїх націй як умовно-типового витвору західноукраїнської етнополітичної сфери, їхніх спроб (успішних і не дуже) бути «своїми» серед «чужих», і навпаки.

Історії кожного з цих, сказати б, неформалізованих етнополітичних акторів, підтверджують відому тезу, що у часи, коли самість людини була її спадковим тавром для оточуючого (приймаючого) суспільства, яке зазвичай ранжувалося на «кращих» і «гірших» за критеріями віросповідання й національності, коли політичні симпатії й переконання були підставою для клеймування в неблагонадійності, а принципи толерантності і плюралізму тільки пробивали собі дорогу, вони, були приречені маневрувати в координатах транзитивного періоду, нерідко шукати шляхів інтеграції в соціокультурний простір тих «Чужих», які стали титульними націями новоутворених держав, зокрема у міжвоєнний період. Відтак можна стверджувати, що масова культура міжетнічної взаємодії була позначена похідними нонконформізму, то терпимість щодо «Чужих» нерідко виявлялася на індивідуальному рівні. Оскільки сповідувані суб'єктами взаємодії цінності й установки орієнтували їх усе ж на збереження тодішньої етнополітичної сфери, усталена толерантність представляла переконання «чужих» щодо цілей етнофорів та окремих груп, а вартості, котрі їх розділяли, могли за певних умов призводити до взаємної відчуженості й ворожості.

Переконаний, що у цій частині монографії міждисциплінарний підхід, втілюючись в описі відносин та взаємодії різних національних груп та меншин у межах протистояння «Свій – Чужий», дозволив не тільки подолати звичну практику замовчування конфліктності етнонаціонального співіснування, а й науково коректно розглянути цей аспект, долаючи звичні стереотипи та міти. Саме тому важливими вбачаються два аспекти дослідження дискурсів ідентичностей «Інших своїх». Перший, вертикальний, де здійснювався аналіз державних заходів щодо формалізації та уніфікації рамок політичної участі різних етнічних акторів. Другий, горизонтальний, що враховував самоорганізаційні соціальні тенденції у вигляді формування громадських організацій та партій. Все це надало можливості врахувати й впливовість більш широких трансформаційних змін, а саме – руйнацію традиційного та становлення індустріального світу, що зумовлювало особливості еволюції інтересів та політичної поведінки поляків, євреїв, німців і, почасти, українців.

Стосовно останніх, показовою є панорама української драми у вигляді «чужості на власній землі», адже важливим чинником етнічних і соціальних поділів була економічна активність, а також місце проживання (село – місто). У цих сферах виникли регіональні лінії розмежування етнічних спільнот, а також специфічні властивості політичних конфліктів. Дискусії про землю на селі, а також про торгівлю в містах стали гострим проявом функціональності критеріїв «Свій – Чужий». Основними рисами цього етнокультурного феномену стали і фатальна відчуженість від інтересів інших етнічних акторів досліджуваної етнополітичної

сфери («битва» за західноукраїнське місто кінця XIX – початку XX ст.), і відмінності у соціальній практиці виживання політичної діяльності, і культурна нерозчинність – все це пояснює як конфліктність на побутовому рівні, так і «кадровий голод» чи дріб'язковість політичної конкуренції (Станиславів 1918–1919 рр. в умовах польсько-української війни) і/або прояви етнічної ксенофобії і шовінізму (Коломия 1939–1943 рр. в умовах Другої світової війни).

Функціональність різних чинників (релігійно-конфесійного, мовно-культурного, соціально-економічного) спонукала формування стереотипів, міфів, образів, а також відмінної історичної нарації. Остання домінувала завдяки опису власних кривд, що були завдані «чужими», проте вони поставали радше у регіональному, аніж загальнодержавному вимірі. Етнічні спільноти в політичному суперництві були репрезентовані політичними суб'єктами; головну роль відігравали політичні партії, які мали етнічний характер. Це власне вони надали категоріям «Свій» і «Чужий» конкретного значення, локалізуючи їх в окресленому історичному часі та політичних структурах, а також сформували специфічні зв'язки між індивідами, котрі базувалися не лише на спільності поглядів, а й на етнічній свідомості.

Зміст цієї частини дослідження показує, що західноукраїнська етнополітична сфера кінця XVIII ст. – періоду Другої світової війни була особливим соціокультурним простором. В умовах етнокультурного поділу праці та жорсткої соціальної ієрархії існував світ, в якому просторова близькість та епізодичні політичні й економічні комунікації супроводжувалися існуванням значної культурної дистанції між етнічними групами, що прагнули до збереження/досягнення самодостатності. Вхідження в епоху політичних ідеологій все більше посилювало конкуренцію між ними за дефіцитні ресурси, яка, однак, ще не набрала надміру конфліктних форм: складна система міжетнічних відносин у синергетичному сенсі виявляла здатність до саморегуляції. Натомість воєнно-політичні конфлікти у XX ст., які увійшли у повсякдення Галичини напередодні (Перша світова війна) і після колабсу Габсбурзької монархії (польсько-українська війна 1918–1919 рр.), а відтак напад нацистської Німеччини на Польщу 1939 р. і початок Другої світової війни, остаточно стерли полікультурне обличчя досліджуваного хронотопу. Граючи на міжетнічних суперечностях, окупаційні режими вдавалися до відомої формули «divide et impera». Адже ані советський, ані нацистський режими не надто толерували поліетнічність та полікультурність регіону, який став плацдармом для реалізації більш глобальних соціально-політичних експериментів і здійснюваних злочинів – комуністичного і нацистського. Їхня тоталітарна політика соціальної інженерії та воєнне зіткнення між ними стали тією катастрофічною точкою біфуркації, яка підвела жирну риску і констатувала смерть західноукраїнської етнополітичної сфери – особливого багатоетнічного простору з історично складеною міжетнічною взаємодією і традиціями міжкультурної комунікації.

У другій частині дослідження, «Потенціали», на підставі сучасних наукових підходів у царині міжнародних відносин, національної і міжнародної безпеки, був змодельований потенціал західноукраїнської етнополітичної сфери 1918–1923 рр., зокрема за умов української національної державності на Галичині у 1918–1919 рр. (ЗУНР–ЗОУНР), а також у її «еміграційній» формі 1919–1923 рр., особливо тоді, коли йшлося про дипломатичні зусилля на міжнародній арені тощо.

Якщо йдеться про показники сили/потенціалу ЗУНР, були зауважені три дослідницькі дилеми: брак достовірності показників площі держави, загальної чисельності населення й Збройних сил ЗУНР; обмежені у часі і/або конкретні показники економічного потенціалу держави; форми потенціалу ЗУНР – це питання, яке з огляду на наявність/відсутність і/або достовірність/ненадійність показників, є, скоріш за все, теоретизуванням, а не науково обґрунтованим і практичним щодо відповіді. Зокрема правдивість деяких показників сили (територія, населення, Збройні сили, економічний потенціал, є мало ймовірною, що значно утруднює не скільки вивчення досліджуваної тематики, а деформує уявлення про ЗУНР як повноцінний державний організм.

У цьому сенсі студії над формами (секторами) потенціалу є також значно обмеженими. Зокрема *морфологічний* потенціал свідчить, що проголошені, однак, фактично не встановлені, кордони новопосталої держави в основних рисах відповідали як зафіксованим австрійськими географами межах розселення українців у межах Габсбурзької монархії. Саме тому етнодемографічний принцип для встановлення підстав належності міст щодо території ЗУНР є неприйнятним. Відтак була визначена площа території ЗУНР, яка складала 80 143 тис. км², що дорівнює площі таких сучасних країн, як Австрія, Чехія, більше, ніж Грузії, Данії, Естонії, Ірландії, Латвії, Литви, Сербії, Хорватії, Швейцарії. Однак, варто пам'ятати, що сама держава за тих умов не поширювала свій суверенітет у таких територіальних межах.

Проблематичність визначення *демографічного* потенціалу складає й та обставина, що після проголошення ЗУНР та упродовж функціонування її інституцій, державні службовці послуговувалися даними передвоєнного австрійського перепису населення. Достовірних обрахунків населення за часів ЗУНР, через стан польсько-української війни 1918–1919 рр., що унеможливила цілий комплекс заходів, необхідний для повноцінного функціонування держави, здійснити не вдалося.

Проблема *економічного* потенціалу ЗУНР була найвразливішою через низку об'єктивних і суб'єктивних причин, додаймо сюди й «тимчасовість» врядування, що негативно позначилось на *організаційному* потенціалі. Зокрема, з листопада 1918 р. по червень 1919 р. УНРада діяла як тимчасовий верховний представницький орган держави, виконуючи функції, пов'язані із забезпеченням

представництва інтересів різних верств населення, законотворчістю, формуванням державних органів та контролем за діяльністю виконавчої влади, забезпеченням публічності політики.

Украї важливим був й *воєнний* потенціал, що включав кількість, типи і якість озброєння, військовий персонал, його розміщення, а також якість стратегії і тактики. Досі до кінця нез'ясованим (або взагалі немає інформації) залишається потенціал окремих родів Збройних сил ЗУНР, як-от авіації, артилерії, кінноти. Зауважмо й «доктрину позиційної війни», сповідувану вищим військовим керівництвом ЗУНР, яка мала фатальні наслідки для польсько-української війни 1918–1919 рр. Політичні й воєнні цілі ГА формулював уряд, який керувався власними, галицькими, інтересами, незважаючи на загальноукраїнської стратегію. Відтак проблемами для функціонування ГА були провінціалізм і місцевий патріотизм.

Питання про *зовнішньополітичний* потенціал ЗУНР, ймовірно, є одним з «каменів спотикання» в дослідженні ініціатив цієї держави у царині зовнішньої політики саме у 1918–1919 роках. Важливо, що за основу міжнародно-правових відносин ЗУНР було взято основоположний принцип об'єднання з Україною. Однак фактичний кінець міжнародно-правової суб'єктності ЗУНР поклала злука двох українських держав 22 січня 1919 р., яка підтвердила фактичне подальше розрізнене існування УНР і ЗУНР. Питання про членство ЗУНР у міжнародних організаціях і союзах, а також міжнародний престиж цієї держави, є риторичним. Проблема ЗУНР офіційно не обговорювалася в 1920–1922 рр. й на засіданнях Ліги Націй. З упевненістю можна говорити лише про політику еміграційного уряду ЗУНР, головним чином популяризацію ідей незалежної нейтральної Галицької республіки, яка мала бути у Східній Європі своєрідним санітарним кордоном між демократичною Європою і більшовицькою Росією. До особливостей досліджуваної етнополітичної сфери варто зарахувати досі не зауважений тактичний чинник зовнішньополітичного потенціалу державних утворень доби Української революції – визнання ними євреїв окремою нацією або ж наявність/відсутність антисемітизму у них.

Задля повноцінного (з)розуміння потенціалу ЗУНР, він визначався ще й через призму «жорсткої» і «м'якої» сили, даючи окремі приклади того, що вони, зазвичай, перехрещуються. Щоправда з самого початку функціонування держави «м'яка» сила переважала, якщо не домінувала. Урядові офіційні документи (закони, розпорядники, обіжники, накази, меморандуми, ноти) складають той різновид «жорсткої» сили ЗУНР, що його називають «наказовою» силою. В умовах функціонування ЗУНР як держави 1918–1919 рр., такий різновид «м'якої» сили як сила «*кооптаційна*», була проявом політики держави щодо національних меншин, зокрема створення умов для повноцінного розвитку їх політичного, громадського і культурного життя. Однак вартувало б пам'ятати, що євреї зайняли, в цілому, пасивну й вичікувальну позицію (що з часом перетворилася на

нейтралітет в польсько-українському конфлікті), поляки – ворожу й антидержавну, а німці – не відіграли значущої ролі в координатах тогочасних міжнаціональних взаємин. Тож «кооптаційна» сила ЗУНР була радше рухом в одному напрямку, з боку українців, повертаючись до них без належної уваги і відповіді з протилежної сторони – іноетнічної людности держави. Стосовно ж ще одного різновиду «м'якої» сили ЗУНР, «громадської» сили, спроби її визначення і далі наштовхуватимуться на вікові, статеві, ціннісні, ідеологічні, культурні, етнічні й конфесійні бар'єри. Проблемною у межах ЗУНР була державно-релігійна взаємодія, непоодинокі суперечности і конфлікти етноконфесійного характеру, зокрема із активним залученням у поле етноконфліктної взаємодії політиків (парламентарів, членів УНРади з її фракціями) і греко-католицьких церковних ієрархів, чого не можна сказати про військове духовенство (капеланів) на фронті польсько-української війни і/або нижче духовенство (греко-католицьких парохів). Особливим, однак осібним, складником «громадянської» сили ЗУНР була неформалізована спільнота громадських активістів-волонтерів, а також різного роду діяльність громадські інституції у межах держави зокрема у містах. Додатковим показником «м'якої» сили держави була її «інтелігентність» («розумність») політиків, що її дослідники назвали «*смарт-сила*». Одначе у тогочасних проявах сили інтелігенції як збірного образу політичних еліт, оцінки сучасників різко контрастували між собою і залежало це часто не лише від партійної належності українців, а й стратифікації поміж цивільними і/або військовиками.

Саме тому «внутрішні» проблеми потенціалу ЗУНР–ЗОУНР виходили, сказати б, «на зовні», конструюючи її дипломатичну активність, відтак увиразнюючи типологію – «десятку» (п'ять пар) західноукраїнської дипломатії. Йдеться про стиль дипломатії, який нині називають «голосною», адже українським важливим став період напередодні проголошення ЗУНР своєї незалежності – доби, що її окреслюють як проблему політичної суверенности, що мала конфронтаційний характер. Зокрема важливо відзначити, що «тиха» дипломатія (з огляду на її кадровий резерв) виявилася конфронтаційним чинником дипломатії «групової». Її суттєвим недоліком було те, що в умовах еміграційного уряду зменшувалася легітимність державної влади. А що йшлося про фактичну відсутність «колективної» гри на ПМК, роз'єднання єдиного дипломатичного фронту, «групова» дипломатія мала фатальні наслідки. Позаяк основу «нішевої» дипломатії ЗУНР творили дипломатичні представництва (посольства, місії) за кордоном, досі поза увагою істориків залишаються професійні компетенції українських дипломатів, зокрема у різних ситуаціях зовнішньополітичної активності еміграційного уряду ЗУНР. Найкращим, хоча не найефективнішим (з огляду на використані ресурси) стали такі типи зовнішньополітичної активності (а, фактично, існування уряду ЗУНР в еміграції) як «діаспорна» і «багатокультурна» дипломатія. Прояви «підприємницької» дипломатії вбачаємо у діяльності окремих українських політиків в еміграційних умовах, спрямованій на обґрунтуванні «привабливості» справи майбутньої Галицької республіки в

нових геополітичних умовах. Натомість «бюрократична» дипломатія – це віддзеркалення дипломатії «підприємницької». Вона вимагала не лише озвучення мети і чітких засад, а й створення мережі забезпечення ефективного функціонування дипломатичного корпусу та його фінансування. «Дипломатія самітів» стала для еміграційного уряду ЗУНР і зосібна Диктатора Є. Петрушевича найменш ефективною з-поміж усіх інших різновидів зовнішньополітичної активності. «Інформаційна» дипломатія ЗУНР, скоріш за все, фіксувала загальний стан справ передусім для української еміграції, аніж була дієвим засобом інформування і протесту перед іноземцями і міжнародною спільнотою, головним чином українською мовою. Така форма інформаційних зв'язків уряду ЗУНР із зовнішнім світом була виключно грою у «свої ворота». Ще одним застереженням щодо безсилля дипломатії ЗУНР є фактична відсутність дипломатії культурної.

Ба більше: натепер існуючі підходи щодо вимірювання сили держави, у випадку дослідження західноукраїнської державності 1918–1923 рр., обмежені як формальними показниками, так і відсутністю окремих чинників, які є необхідними для повноцінного моделювання її потенціалу. Поза цим, використавши лише почасти *модель К. Германа* можна припустити, що ані площа держави, ані чисельність населення, якщо порівняти їх з такими ж показниками тогочасних середніх і малих країн Європи, не мали принципового значення для потенціалу ЗУНР (адже, за відсутності війни і зовнішньої агресії, подібні за площею-населенням країни успішно долали свій державний шлях). Малоефективною для з'ясування сили ЗУНР виявилася *модель В. Фукса*, адже вона є цілковито операційною, позаяк йдеться про обрахунок потенціальної (віртуальної) сили держави за умови наявності трьох складових: кількості населення, виробництва сталі і енергії. Аналогічно, на підставі *моделі Р. Клайна*, попри те, що її формула містить чимало змінних – просторово-демографічні, мілітарні, стратегічні (політичні) і вольові чинники, не можливо вповні обчислити силу ЗУНР. Суб'єктивний характер має *модель А. Давутоглу*, однак її використання показує, що історія і культура – саме ті сталі чинники, котрі мали найбільший вплив на потенціал досліджуваного хронотопу. Малоімовірними були чинники змінні, зокрема економічний і технічний потенціал, а от воєнний, попри усі негаразди, мав середнє значення.

Науково детермінованим є й моделювання міжнародного балансу сил за допомогою синтетичних мір потенціалу ЗУНР–ЗОУНР. Зокрема *модель гравітації* у випадку дипломатії ЗУНР, зокрема у період її еміграційної доби, може лише почасти свідчити про певний культурний і/або ідеологічний вплив на баланс міжнародних відносин. І не у вимірі тогочасного світу (особливо Американського континенту), а виключно європейського континенту з чималою поправкою на його центрально-східний регіон. Відтак «гравітаційне поле» ЗУНР знаходилося саме у повоєнній Європі. Натомість *модель стратифікації* у засвідчує, що західноукраїнська державність 1918–1919 рр. й еміграційна державність «на

вигнанні» 1919–1923 рр., були національною за формою, але соціалістичною за суттю. Стратифіковане суспільство на Галичині тих років назагал було статусним, при чому ця обставина не виключала й паралельного існування суспільства класового. Про престиж ЗУНР в еміграційних умовах радше не йшлося: важливим свідченням «статусу» цієї держави був вже сам факт наявності її диппредставництв з досить обмеженим штатом у кількох країнах Європи і Америки. Зокрема престиж ЗУНР, щонайменше, з березня 1919 р. вбачався єдиним і спільним інтересом об'єднаної УНР. З огляду на *модель ескалації/деескалації* очевидно є теза, що ЗУНР–ЗОУНР у системі координат тогочасних міжнародних відносинах містилася між двома точками – між абсолютним миром і абсолютною війною.

Проектування стратегії національної безпеки на приклад потенціалу ЗУНР–ЗОУНР показало, що стратегія в цілому і зокрема стратегія національної безпеки ЗУНР–ЗОУНР розумілася, з огляду на постійні загрози воєнного часу, надто вузько: виключно як потенціал Збройних сил (ГА). У більшості випадків йшлося не про національну безпеку в її широкому розумінні, а лише про правопорядок. Необхідним для розуміння потенціалів українців і поляків стало порівняння потенціалів їхньої національної безпеки – «оборонного» і «агресивного». Їх потрактування є умовним і прямо залежить від того, які саме приклади використовувалися (людський потенціал, озброєння тощо). Зокрема точний підрахунок кількості і видів зброї, якою власне чинили агресію сторони конфлікту 1918–1919 рр. не лише задля оборони, а й фізичного знищення противника, сьогодні є неможливим. Відкритими залишилися питання, чи була стратегічна культура (культура безпеки) притаманною ЗУНР–ЗОУНР, чи була здатною, наприклад, українська пропаганда і преса воєнної доби витворити власну стратегічну культуру? Зрозуміти особливості політичної культури західних українців у 1918–1923 рр. дозволяє поділ на культури «спільноти торговців» і «спільноти вояків». І хоча цей поділ не є цілком адекватним щодо досліджуваної етнополітичної сфери, він точно визначає ту ймовірну стратегічну культуру українців як культуру «спільноти торговців», яка мусила б зацікавити передусім зовнішніх партнерів. Натомість культура «спільноти вояків» тут не була характерною, оскільки, з точки зору українців, вони не зазіхали на чужі держави, не ескалювали воєнно-політичний конфлікт, переносючи його на інший терен, а лише боронили власну землю і власну державу.

У третій, завершальній, частині монографії «**Інтерпретації**», яка є, фактично, дослідженням західноукраїнської етнополітичної сфери з додатком «пост», підсумовані сучасні теорії випадковостей, що їх можна використати для комплексного розуміння подій 1918–1923 рр. на Галичині і поза нею, адже вони були несподіваними й змінили перебіг революційної доби.

Дилеми сучасного розуміння подій осені 1918 р., котрі мали безпосередній вплив на західноукраїнську етнополітичну сферу 1918–1923 рр. власне у її

українському національному вимірі, засвідчили, що, по-перше, безапеляційні твердження советської та сучасної української історіографії про «революційний характер» подій в Східній Галичині 1918 р., а відтак – Листопадову 1918 р. національно-демократичну революцію досі є дискусійними. Адже галицькі українці у досліджуваній період легальним чином (УНРада, Конституанта 18 – 19 жовтня 1918 р.) проголосили Українську державу в межах Австро-Угорщини, очікували мирної передачі влади в Східній Галичині, а збройне повстання 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. (Листопадовий чин, Листопадовий зрив) в геополітичних реаліях загострення польсько-українських взаємин стало dokonаним фактом як військовий переворот. Унаслідок цього 1 листопада відбувся акт передачі державної влади в Східній Галичині уповноваженим австро-угорського уряду УНРаді, а у 13 листопада 1918 р. УНРада проголосила ЗУНР. По-друге, витоки міту про «революційний характер», «революцію» в Східній Галичині 1918 р. слід шукати в спробах «вписати» насправді неіснуючу класову боротьбу населення регіону в ширший контекст більшовицької і соціалістичної революції (про це, з-поміж іншого, свідчить записка Галревкому 1920 і публікація «Більшовика України» 1928 рр.). Трансформація цього міту відбулася в умовах хрущовської «відлиги» 1957 р. у відомій статті Ю. Карпенка. Нарешті трансформація міфу постала 1993 р. у вигляді «національно-демократичної революції» на західноукраїнських землях. По-третє, спогади безпосередніх творців Листопадового чину, джерела зовнішнього походження, а також тогочасна преса, фактично, не містять трактування досліджуваних подій саме як *революції*, а лише як перевороту, роззброєння і т. д., що свідчить про мілітарний характер подій. Їх генезу слід шукати у таємних планах українських офіцерів – старшин австро-угорського війська 1916 р. (відомих як гурток «першої» УВО) щодо сепарації українських етнічних теренів Габсбурзької монархії і приєднання до Наддніпрянщини.

На підставі інтерпретації положень *теорії Чорного лебедя* Н. Н. Талеба, запропоновані три дослідницькі гіпотези, пов'язані з подіями на Галичині 1918–1919 рр. Зокрема перша гіпотеза – Листопадовий зрив як Чорний лебідь західноукраїнської державности. Друга гіпотеза – події 3 січня 1919 р., коли УНРада проголосила об'єднання ЗУНР з Українською Народною Республікою, що є, на мою думку, прикладом Чорного лебедя, позаяк її практична (не)реалізація мала серйозніші наслідки, ніж здавалося сучасникам. Гіпотеза третя – ще одним Чорним лебедем стало проголошення Диктатури Євгена Петрушевича 9 червня 1919 р., що призвело до повернення до правової моделі ЗУНР і слідування в напрямку самостійної «Галицької Держави».

Перша гіпотеза показала, що Листопадовий зрив 31 жовтня – 1 листопада 1918 р. засвідчує не лише Талєбовий перехід від Середньостану (Габсбурзької монархії – тиранії колективного) до Крайньостану (ЗУНР – тиранії випадкового), а його Чорного лебедя – події екстремального характеру, яка мала епохальні наслідки для досліджуваного мною регіону. Я переконаний, що Листопадовий

зрив став Чорним лебедем не для тогочасних галицьких українців (хоча й почасти), а для «чужих» – насамперед поляків і євреїв на Галичині. З другого боку, Листопадовий зрив як Чорний лебідь спровокував нову (після Першої світової) війну, спочатку за Львів, а вже потім – за Галичину. Тому ця обставина лише загострює проблему Чорного лебедя як (не)ймовірного випадку західноукраїнської державности 1918–1919 рр.

Друга гіпотеза свідчить, що ЗУНР як Крайньостан вже після Листопадового зриву (1 листопада 1918 р.) потертав від Чорного лебедя; досвід минулого не допоміг регіональним політичним акторам передбачити майбутнє (Галичини, ЗУНР); тиранія випадкового (емоційно забарвлене рішення УНРади 3 січня 1919 р.) трапилася знову і переможець (УНРада) отримав все, чого домагався (приєднання до УНР); історія почала знову «стрибати» – вже після 22 січня 1919 р. Однак, зважаючи на Талебові міркування, другий Чорний лебідь – це, скоріш за все, не-дочорний лебідь, Сірий лебідь. Адже його з'яву передбачали найперше зовнішні, а вже потім внутрішні політичні актори, починаючи з грудня 1918 р.: вони були готові до його появи (що й сталося 3 січня 1919 р.), а відповідним інструментарієм став «Передвступний договір», підписаний у Фастові. Тому «станиславівське» рішення про злуку ЗУНР і УНР і є *мандельбротівською випадковістю*, а категорію «соборність» я пропоную розглядати як *фрактал*.

Третя гіпотеза довела, що акт установа Диктатури від 9 червня 1919 р., хоча й не безпосередньо (однак за наявності інших складових), певною мірою призвів до зміни статусу Галичини на геополітичній шахівниці тогочасної Європи, що його увиразнив цілий «каскад» подій: 1) рішення Найвищої Ради Паризької Мирної Конференції (далі – ПМК) від 25 червня 1919 р. про дозвіл Польщі зайняти Галичину; 2) Варшавський договір 1920 р. (договір Пілсудський-Петлюра), згідно із яким до Польщі зокрема мала відійти й Східна Галичина; 3) Ризький договір 1921 р., що, фактично, анулював Варшавський договір, а УСРР відмовилася від претензій на Східну Галичину, передавши її II Речіпосполитій; 4) рішення Ради послів держав Антанти від 15 березня 1923 р. про визнання суверенітету Польщі, в т. ч. і над Східною Галичиною.

Послугуючись Талебовою теорією, можна припустити, що Чорних лебедів Української революції у її західноукраїнському вимірі можна розмістити у Талебові квадранти: першого Чорного лебедя (Листопадовий зрив) – у Четвертий квадрат зони впливу *позитивного Чорного лебедя*; третього Лебедя (Диктатура ЗОУНР) – також у Четвертий квадрат, але вже зони *негативного Чорного лебедя*. А от другого Чорного лебедя (або першого і єдиного Сірого лебедя) (рішення УНРади про злуку) – у Третій квадрат, який передбачає прості фінали – ймовірність такого лебедя не вплинула на сумарний фінал (22 січня 1919 р.). Тому лише Листопадовий зрив і Диктатура ЗОУНР цілком розміщуються в «ареалі Чорних лебедів» – четвертому квадранті.

«Альтернативними» питаннями для дискусій / інтерпретацій будуть, відтак, такі: чи було би польське панування на Галичині без українського спротиву, якби не стався Листопадовий зрив; чи було би можливе розбіжне існування УНР і ЗУНР із суперництвом між їхніми дипломатами й делегаціями на ПМК, якби дві українські держави (УНР і ЗУНР) не оголосили про об'єднання; чи відбулася би дезорганізація інститутів ЗОУНР, яку розгромили поляки, якби Є. Петрушевич не перебрав на себе владу?

Ще однією проблемою, теоретичною основою якого стала *теорія Сірого носорога* М. Вукер, був Варшавський договір 1920 р. (угода Пілсудський – Петлюра), зокрема його вплив на (без)державність Галичини. Керуючись логікою М. Вукер, можна допустити, що цей Сірий носоріг Української революції був результатом кількох чинників: «незручної правди» (перемовин дипмісії Директорії УНР про статус Галичини з поляками, реакції на ці спроби уряду ЗОУНР); «Зарядженим носорогом» (взаємини ЗОУНР і УНР внаслідок після переходу Галицької Армії за Збруч); «Носорогом, який повторюється» (епідемія тифу в Галицькій Армії), спорідненим із «Доміно- і химера-носорогами» (знову таки, проблеми охорони здоров'я); «Мета-носорогом» (проблеми державного врядування в УНР і ЗОУНР), зв'язаним із «Загадкою або Гордієвим вузлом» (українсько-польські взаємини, зокрема питання Галичини). Саме тому природа Варшавського договору 1920 р. як Сірого носорога для західних українців загалом відповідала тим етапам реагування на загрозу Сірого носорога, що їх запропонувала М. Вукер: заперечення; відсутність реакції; затягування («діагностичних вправ»); паніки; дії («топтання»).

У цій частині дослідження провідною тезою, була така: саме Сірий носоріг для Галичини – Варшавський договір 1920 р. – став неминучістю і фактом, який проґавили у різний спосіб українські політики за умови двох важливих факторів. Першого – фактичного загарбання західноукраїнських земель Польщею, що його уможливила свої рішенням Верховна рада Антанти 25 червня 1919 р., санкціонувавши польську окупацію регіону, але не його анексію. До того ж 10 вересня підписали Сен-Жерменський договір з Австрією як наступниці австрійської частини Габсбурзької монархії, в якому зафіксували права Антанти на Східну Галичину, а 2 грудня ПМК відмовилася надати Польщі мандат на тимчасове управління Східною Галичиною. Другого – відсутності правових підстав виступати від імені УНР у міжнародних відносинах (невизнання Конституції 28 січня 1919 р. було невизнанням і самої УНР), що автоматично перетворив політичну і військову конвенції Варшавського договору в персональну унію очільників двох держав – Начальника держави (Ю. Пілсудського) і Головного Отамана (С. Петлюри). Відтак Варшавський договір 1920 р. як Сірий носоріг для західноукраїнської державности є результатом різних його типів, які запропонувала в своїй теорії М. Вукер.

Використавши «ефект метелика» Е. Лоренца, були з'ясовані особливості розвитку української культури в умовах функціонування ЗУНР–ЗОУНР. Відтак не можна з упевненістю стверджувати про «культуру ЗУНР – ЗОУНР», а слід говорити про окремі прояви культурного життя на Галичині в умовах воєнно-політичного конфлікту, зокрема українсько-польської війни. У культурному житті 1918–1919 рр. бракувало інституційної мережі (театри, музеї, бібліотеки тощо. «Культуру» ЗУНР–ЗОУНР можна трактувати культурою «без властивостей» (власне галицькою), репрезентанти якої обрали стратегією орієнтацію на культуру загальноукраїнську, тим самим засвідчивши відсутність у культурному житті 1918–1919 рр. будь-яких проявів автономізму чи сепаратизму. Важко дається усвідомлення, що чи творці західноукраїнської державности повною мірою розуміли вагу культури, а це відкриває шлях до дискусії щодо розуміння, чи була в ЗУНР–ЗОУНР культурна політика. Насамкінець, культурне життя досліджуваного хронотопу закінчилося на рівні громадянського суспільства (а не, приміром, органів влади) і було воно своєрідною імітацією успішних культурних взірців попередньої доби, створених до початку Першої світової війни 1914 р.

Відтак констатується, що революційна доба 1914–1923 рр. була ще й добою насилля, зокрема масових вбивств. Тож і культура тієї доби закономірно чи ні, але найперше вона була *культурою убивства*, а у галицьких реаліях набувала ще й виразного антипольського звучання. Той феномен, що історично склався за умов воєнно-політичного конфлікту на Галичині 1918–1919 рр. насправді був не культурою у її широкому розумінні, а *культотом*. Адже цей феномен на постімперському просторі Галичини в основі своїй мав простонародний характер і/або ідеалістичні мотиви, пов'язані з ієрархічним поділом світу на *sacrum* і *profanum*. Саме тому драма, зокрема й культурна, яка розігралася на Галичині у 1918–1919 рр., поряд (і завдяки ширшому контекстові *культури убивства* за доби Української революції 1914–1923 рр.) може бути ще й прикладом *культури вертепної драми*. Чи не тому, «галицька культурна ситуація» є зразком тогочасної «традиційної» карти світу, якої ще не торкнувся модернізм у всій його красі і/або потворности? Адже через латентний українсько-польський конфлікт на Галичині середини XIX – початку XX ст., зокрема й через кілька політичних убивств 1900 – 1910-х, які стали символами боротьби політичних культур двох «галицьких П'ємонтів», цього не відбулося. Тож політичні убивства М. Каганця, А. Потоцького, А. Коцка, Франца-Фердинанда (і навіть смерть І. Франка), через їх атрактивність і внесення детермінованого хаосу в українсько-польські взаємини на Галичині, вплинули на функціонування уявленої «культури ЗУНР–ЗОУНР». Її головним репрезентантом була *Homo Militaris* – «людина воююча».

Пояснюючи фрактальні розмірності в досліджуваному хронотопі, констатовано, що моделі співробітництва українців з поляками, євреями і німцями на Галичині у середині XIX – першій половині XX ст. утворювали складну «дірчасту» структуру, тобто були першим фрактальним утворенням у

досліджуваному хронотопі. А що основною рисою фракталів є їхня самоподібність (тобто інваріантність кожного окремого об'єкта або їх ансамблю щодо групи масштабних перетворень), а вони можуть бути і не випадковими, характерною рисою міжетнічних угод і/або компромісів було те, що їх можна назвати *дивними атрactorами Лоренца*. Зокрема українсько-польську співпрацю кінця XIX – початку XX ст. («Галицький компроміс»); українсько-єврейську сеймову і парламентську співпрацю 1873, 1907 і 1911 рр.; українсько-німецьку громадянську і військову співпрацю 1848–1849 і 1918–1923 рр., запропоновано розглядати як фрактали – апорії Зенона Елейського («Ахіллес і черепаха», «Стріла», «Стадіон»).

Фрактальним проявом у досліджуваному хронотопі є також категорія «соборність». Її фрактальна природа, по-перше, розширює специфіку цієї умоглядної ідеї української нації, по-друге, дає можливість виділити, структурувати певні націотворчі коди як систему очікувань, які функціонують в українському «соборницькому» просторі. Запропоноване бачення, що властивості фракталів як об'єктивного процесу змінюються у межах від чіткої регулярності до хаосу, категорія «соборність» як фрактал демонструє, з одного боку, межову «зону хаосу» (бездержавність) і, по-друге, формування «порядку з хаосу» (національну державність). Категорія «соборність» у її інституційно-структурному вимірі на Галичині у середині XIX – першій половині XX ст. загалом може відповідати *трикутнику Серпінського*. З огляду на самоподібність інституцій української соборности у XIX – XX ст., варто зважити на *килим Серпінського*, який більшою мірою відповідає фрактальному виміру досліджуваного явища. Українська соборність трактується взаємно-однозначним і неперервним відображенням (з погляду теорії килима Серпінського), а тому її структури топологічно невідмінні (Головна Руська Рада 1848 р. у Львові, Головна Українська Рада 1914 р. у Львові, Українська Національна Рада 1918 р. у Львові, Українська Національна Рада 1941–1942 рр. у Львові, Українська Національна Рада у Києві 1941 р., Українська Національна Рада 1948–1992 рр. у системі державного центру УНР в екзилі). Категорія «соборність» у її фрактальній розмірності ще й почасти є ілюстрацією теорії Н. Н. Талеба про *антикрихкість*.

Фрактальним проявом у західноукраїнській етнополітичній сфері можна вважати поширення епідемічних захворювань, зокрема їх на Галичині можна описати як *триадну криву* Г. фон Коха. *Крива Коха* виразно демонструє особливості епідемій, адже на кожному новому етапі (1831, 1848–1849, 1856, 1892–1894, 1918–1919 рр.) алгоритм застосовується до всякої з ланок кривої, утвореної при першій генерації (зокрема, від першої холерної пандемії до наступних).

У цій же, завершальній, частині книжки з'ясовані ще й літературні проєкції західноукраїнської етнополітичної сфери на сучасне красне письменство, головним чином на літературу українську (хоча є й окремі твори польських

авторів). Певною мірою саме сучасна література, твори якої є своєрідними пам'яттєвими маркерами, засвідчують не лише стратегії читання і/або інтерпретаційні підходи у літературознавстві, а й місце досліджуваного хронотопу серед ностальгії, місць пам'яті і постколоніальної дійсності України. Зокрема це й топоси «спільного дому» етнонацій на Галичині, якого насправді ніколи не було, їх місць пам'яті і забуття, етнопериферійності тощо. Тож немає нічого дивного, що ті або ті сюжети з історії західноукраїнської етнополітичної сфери фігурують у сучасних книжкових публікаціях українських і зарубіжних авторів. Ці автори (ре)конструюють історію Галичини, насамперед, обравши за відправну точку міста регіону. Відтак міста (Львів, Станиславів, Коломия, Чортків, Перемишль) не просто стали архітектурним тлом, сукупністю історичних обставин, багато декорованою сценою для літературних творів, а перетворилися на безособових персонажів, які виявили себе в колективних уявленнях різноетнічних містян. Зокрема у прозі Ю. Винничука, С. Андрухович, Р. Іваничука, В. Махна і Л. Сатурчака міститься поєднання національних і гендерних аспектів, визначення ідентифікаційного простору, індивідуальної і групової пам'яті. Зокрема тут показовими є відгомони «габсбурзького міту» про щасливе і мирне життя поліетнічного населення Галичини за часів Габсбурзької монархії, майже не помітні сторінки історії ЗУНР–ЗОУНР (однак «виразні» Визвольні змагання початку 1920-х у галереї їх творців), спроби втілення у Другій Речіпосполитій націоналізаційного соціально-політичного проєкту, який не надто толерував поліетнічність та полікультурність міст, аж до 1939 року, який став початком смерті для світу «старої» Галичини, розчавлених двома приятними до себе тоталітаризмами – комуністичним і нацистським. А далі – фіналізація «старого життя»: назрівання українсько-польського конфлікту і його руйнівний вибух під час нацистської окупації, а відтак – суперечності і конфлікти на українсько-польському пограниччі. Тож домінуючими у цих творах і цій частині монографії є різносюжетні прояви етноконфліктної взаємодії, хоча й не лише, сказати б, конфліктогенний потенціал західноукраїнської етнополітичної сфери. Зокрема про це йдеться у авторських рецензіях і розмислах на сучасний доробок українських (М. Дністрянський, І. Набитович, С. Герман) і польських авторів (Г. Гауден), які присвячені як історичним процесам і окремим подіям (заселення Українських Карпат, польсько-українська війна 1918–1919 рр., листопадовий 1918 р. погром у Львові), так і ґронові персоналій (Іван і Володислав Федоровичі, Дарія Віконська). Особливості досліджуваного явища, проаналізовані у завершальній частині монографії, дозволяють стверджувати, що для сучасної літератури саме історія є ключем до сучасності, відлунням (і першим, і другим, і третім), якої є спільні та відмінні образи неіснуючої нині західноукраїнської етнополітичної сфери.

Переконаний, що висловлені прикінцеві положення і авторські розмисли про ті або ті факти й події сприятимуть критичному переосмисленню вже відомих сюжетів міжетнічної взаємодії у західноукраїнському регіоні, доповнюватимуть сучасне розуміння місця і ролі етнофорів, історично складену культуру їхнього

співіснування і конфронтації, увиразнюватимуть сильні і слабкі сторони інтерпретаційних підходів щодо етнополітичної сфери, її тожсамостей і потенціалів.

Парадоксальним чином, етнопериферійність у випадку монографії, що її останні сторінки Ви перегорнули, полягає, спочатку, у «зустрічі з віденством» західноукраїнських земель наприкінці XVIII ст., а відтак – у «прощанні з віденством» у 1918 р. і переходом зі стадії міжетнічної взаємодії на імперському просторі, у простір постімперський. Останній, вочевидь, попри міжвоєнний період, тривав до початку Другої світової війни, яка й підвела жирну риску під цим історичним, соціальним, етнічним і геополітичним феноменом, а, можливо, просто (не)звичайним прикладом діяльності суб'єктів міжетнічної взаємодії у її найрізноманітніших виявах. Вони, як палімпсест наших часу і культури, досі поряд.

А ще етнопериферійність провокує прикінцеве запитання, яке свого часу сформулював Антуан де Сент-Екзюпері: «Далеко, але від чого?», що його підхопив творець «габсбурзького міту» Клавдіо Магіс. Тож, від чого саме, від якої метрополії нині далеко нащадки західноукраїнської етнополітичної сфери – від Відня (Габсбурзька монархія), Києва (УНР), Варшави (Друга Річпосполита), Берліна (Третій Райх), Москви (Советський Союз)? Диригенти партитур етнонаціональних і не лише взаємин ніде не поділися, просто насильно вирвали з них старі картки, а решту просто затерли, нашвидкуруч вставляючи нові-старі нотації. Цьогорічна війна на незалежність України лише цьому підтвердження.

Івано-Франківськ,

2021–2022.

***З кн.: Монолатій І. Етнопериферійність. Участь суб'єктів західноукраїнської етнополітичної сфери в міжетнічній взаємодії, міждержавних конфліктах і культурі пам'яті. Дрогобич: П'бсвіт, 2022, с. 509–525.**

* – Стус В. Веселий цвинтар. Поезії. Варшава, 1990. С. 33.